

بابائی طلائی، محمدباقر، ۱۳۴۲ -

مبانی استراتژی فرهنگی از دیدگاه علی (ع) / محمدباقر بابائی طلائی. - تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، دانشکده فرماندهی و ستاد، دوره عالی جنگ، ۱۳۸۴ هجده، ۵۲۲ ص. مصور، جدول، نمودار. - (فرهنگ و استراتژی؛ ۵۰)  
ISBN: 964 - 5935 - 72 - 5 - ۴۰۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه. ص. ۴۴۷ - ۴۶۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.  
نمایه.

۱ - اسلام و فرهنگ. ۲ - علی‌ابن‌ابیطالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.  
- نظریه درباره فرهنگ. ۳ - سیاست و فرهنگ. ۴ - علی‌ابن‌ابیطالب (ع)، امام اول،  
۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - سیاست و حکومت. ۵ - علی‌ابن‌ابیطالب (ع)، امام  
اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - نهج‌البلاغه - خطبه‌ها، الف.  
علی‌ابن‌ابیطالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج‌البلاغه، شرح. ب. سپاه  
پاسداران انقلاب اسلامی. دانشکده فرماندهی و ستاد. دوره عالی جنگ. ج. عنوان

۲۹۷/۴۸

BP ۲۲۹/ب ۱۳م

۱۳۸۴

۴۹۲-۴۹۴م

کتابخانه ملی ایران



# مبانی استراتژی فرهنگی از دیدگاه علی (ع)

\*\*\*\*

دکتر محمدباقر بابائی طلائی



دوره عالی جنگ  
دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه



دوره عالی جنگ

مبانی استراتژی فرهنگی  
از دیدگاه علی (ع)

نویسنده: دکتر محمدباقر بابائی طلاتپه

ویرایش محتوا: نعمت‌الله سلیمانی

ویرایش ادبی: سعید سرمدی

آماده‌سازی: مرکز اطلاع‌رسانی و تحقیقات دفاعی

حروف‌چینی: حسن سلیمانی

طرح جلد: سیامک فرشچی

چاپ و صحافی: عقیلی - امید

ناظر فنی چاپ: خدمات نشر و پیام‌سپاس

لیتوگرافی: قلم آذین

نویت چاپ: اول، ۱۳۸۴

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۴۰۰۰ ریال

شابک: ۹۶۴ - ۵۹۳۵ - ۷۲ - ۵



حق چاپ و نشر این اثر برای ناشر محفوظ است



دوره عالی جنگ دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی صندوق پستی: ۱۶۷۶۵-۳۴۹۱

مرکز پخش: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، مجتمع ناشران، طبقه اول

تلفن - ۶۴۹۵۵۷۲: دورنگار - ۶۴۹۷۲۲۷

## فهرست مطالب

سخن ناشر ..... «هفده»

### بخش اول

#### تحلیلی بر مبنای استراتژی فرهنگی

##### فصل اول

- ۳..... مروری تحلیلی بر مبنای نظری
- ۵..... مولفه‌های قدرت ملی و کیفیت تعامل بین آنها
- ۶..... جایگاه فرهنگ در بین مولفه‌های قدرت ملی
- ۷..... هویت انقلاب اسلامی ایران
- ۸..... نقش فرهنگ در جامعه
- ۹..... جایگاه زمامداری علی(ع) در حکومت جمهوری اسلامی ایران

##### فصل دوم

- ۱۳..... تحلیلی بر فرهنگ و عناصر آن
- ۱۵..... فرهنگ
- ۱۶..... تعریف فرهنگ
- ۲۳..... نقاط کلی و مشترک تعاریف فرهنگ

|    |                              |
|----|------------------------------|
| ۲۸ | اهمیت و جایگاه فرهنگ         |
| ۳۱ | ویژگی‌های فرهنگ              |
| ۳۵ | انواع فرهنگ‌ها               |
| ۴۴ | عناصر فرهنگ                  |
| ۵۰ | عناصر و مولفه‌های اصلی فرهنگ |

### فصل سوم

|    |                              |
|----|------------------------------|
| ۶۱ | تحول فرهنگ در بستر زمان      |
| ۶۳ | تغییر و تحول فرهنگ           |
| ۶۴ | انواع تحول فرهنگی            |
| ۶۶ | فرآیند تحول فرهنگ            |
| ۶۷ | الگوهای تحول فرهنگ           |
| ۶۹ | انتقال، تبادل و تهاجم فرهنگی |
| ۷۲ | روش‌های تهاجم فرهنگی         |
| ۷۶ | هدف از تهاجم فرهنگی          |
| ۷۷ | شاخص‌ترین هدف در خاورمیانه   |
| ۷۸ | حفظ پویایی فرهنگ خودی        |

### فصل چهارم

|     |                           |
|-----|---------------------------|
| ۹۷  | پویایی فرهنگ در بستر زمان |
| ۹۹  | حامل‌های فرهنگ            |
| ۱۰۰ | انواع حامل‌ها             |
| ۱۰۴ | سرمایه‌ی فرهنگی           |
| ۱۰۹ | هرمنوتیک و فرهنگ          |

|                                                               |     |
|---------------------------------------------------------------|-----|
| آسیب‌شناسی فرهنگی                                             | ۱۱۶ |
| مصون‌سازی فرهنگی                                              | ۱۱۷ |
| پویایی و زوال فرهنگ‌ها                                        | ۱۲۰ |
| ۱- استمرار پویایی و هماهنگی با تحولات نرم افزاری و سخت افزاری | ۱۲۰ |
| ۲- میزان ضعف و قوت در تولید قدرت اجتماعی                      | ۱۲۱ |
| ۳- ضعف و قوت در مواجهه با اباحه‌گری                           | ۱۲۳ |
| ۴- خلاء بینشی و ارزشی                                         | ۱۲۳ |
| اعتلای فرهنگی از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه                    | ۱۲۵ |

## بخش دوم

### رابطه‌ی فرهنگ با مولفه‌های قدرت ملی

#### فصل پنجم

|                                       |     |
|---------------------------------------|-----|
| فرهنگ و اقتصاد                        | ۱۳۱ |
| نقش فرهنگ در توسعه‌ی اقتصادی کشور     | ۱۳۳ |
| عوامل مؤثر در توسعه‌ی اقتصادی         | ۱۳۴ |
| رابطه‌ی فرهنگ و توسعه‌ی اقتصادی       | ۱۳۶ |
| شاخص‌های عمده‌ی توسعه‌ی فرهنگی        | ۱۴۰ |
| نسبت توسعه‌ی فرهنگی و توسعه‌ی اقتصادی | ۱۴۲ |
| توسعه‌ی پایدار                        | ۱۴۵ |
| کارکرد و کارآمدی فرهنگ                | ۱۴۹ |
| کارآمدی فرهنگ اسلامی                  | ۱۵۱ |

#### فصل ششم

|               |     |
|---------------|-----|
| فرهنگ و سیاست | ۱۵۷ |
|---------------|-----|

|     |                                   |
|-----|-----------------------------------|
| ۱۵۹ | ..... تعامل فرهنگ و سیاست         |
| ۱۶۱ | ..... رهیافت‌های سیاسی            |
| ۱۶۹ | ..... تعامل‌های بین فرهنگ و سیاست |

#### فصل هفتم

|     |                                 |
|-----|---------------------------------|
| ۱۷۳ | ..... فرهنگ و قدرت نظامی        |
| ۱۷۵ | ..... تعامل فرهنگ و قدرت نظامی  |
| ۱۷۶ | ..... عناصر قدرت نظامی          |
| ۱۸۱ | ..... رهیافت‌ها در قدرت نظامی   |
| ۱۸۷ | ..... تأثیر فرهنگ در قدرت نظامی |

#### فصل هشتم

|     |                               |
|-----|-------------------------------|
| ۱۹۱ | ..... فرهنگ و امنیت ملی       |
| ۱۹۳ | ..... تعامل فرهنگ و امنیت ملی |
| ۱۹۴ | ..... ویژگی‌های امنیت ملی     |
| ۱۹۵ | ..... رهیافت‌ها در امنیت ملی  |
| ۱۹۷ | ..... مولفه‌های امنیت ملی     |
| ۱۹۸ | ..... امنیت سیاسی و اقتصادی   |
| ۱۹۸ | ..... امنیت اجتماعی           |
| ۱۹۸ | ..... امنیت نظامی             |
| ۱۹۹ | ..... امنیت فرهنگی            |

## بخش سوم روش‌شناسی مطالعه و تحلیل

### فصل نهم

|                                        |     |
|----------------------------------------|-----|
| استراتژی فرهنگی.....                   | ۲۰۳ |
| فرهنگ، استراتژی و استراتژی فرهنگی..... | ۲۰۵ |
| تحولات اندیشه‌ی استراتژیکی.....        | ۲۰۶ |
| تعریف استراتژی.....                    | ۲۰۸ |
| رهافت‌های ذهنی استراتژی.....           | ۲۱۱ |
| تعریف مبانی استراتژی.....              | ۲۱۴ |
| شکل‌گیری استراتژی.....                 | ۲۱۴ |
| عوامل موثر در شکل‌گیری استراتژی.....   | ۲۱۵ |
| شاخص‌های استراتژی بهینه.....           | ۲۲۱ |
| خلاصه‌ی بخش اول و دوم.....             | ۲۲۱ |

### فصل دهم

|                                                                  |     |
|------------------------------------------------------------------|-----|
| اوضاع اجتماعی و فرهنگی دوره‌ی زمامداری امیرالمؤمنین علی (ع)..... | ۲۲۵ |
| مقدمه.....                                                       | ۲۲۷ |
| دوره‌ی تولد امام(ع) تا وفات پیامبر(ص).....                       | ۲۲۸ |
| دوره‌ی وفات پیامبر(ص) تا زمامداری امام(ع).....                   | ۲۲۹ |
| دوره‌ی زمامداری امام(ع).....                                     | ۲۳۲ |
| وضعیت یاران امام(ع).....                                         | ۲۳۲ |
| وضعیت مخالفین امام(ع).....                                       | ۲۳۳ |
| نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای دوران زمامداری علی(ع).....    | ۲۳۸ |
| نقاط قوت.....                                                    | ۲۳۸ |



|          |          |
|----------|----------|
| ۲۳۸..... | نقاط ضعف |
| ۲۳۹..... | فرصت‌ها  |
| ۲۳۹..... | تهدیدها  |

#### فصل یازدهم

|          |                                |
|----------|--------------------------------|
| ۲۴۱..... | روش تحلیل و شاخص‌های آن        |
| ۲۴۳..... | روش تحلیل و شاخص‌ها            |
| ۲۴۴..... | تحلیل توصیفی                   |
| ۲۴۵..... | مولفه‌های قدرت در نهج البلاغه  |
| ۲۴۶..... | عناصر فرهنگی در نهج البلاغه    |
| ۲۴۸..... | ارزش‌های فرهنگی در نهج البلاغه |

#### بخش چهارم

#### مبانی استراتژی فرهنگی امیرالمؤمنین علی علیه السلام

#### فصل دوازدهم

|          |                                            |
|----------|--------------------------------------------|
| ۲۵۱..... | عنصر واقع‌نگری                             |
| ۲۵۳..... | واقع‌نگری (نفس‌الامری)                     |
| ۲۵۷..... | ویژگی‌های انسان براساس عنصر واقع‌نگری      |
| ۲۶۱..... | دنیا در پارادایم واقع‌بین امیرالمؤمنین (ع) |
| ۲۶۴..... | بهترین وسیله‌ی گذر از دنیا                 |
| ۲۶۸..... | آزادی در پارادایم واقع‌بین علی (ع)         |
| ۲۶۹..... | آزادی در بیعت و رأی‌گیری                   |
| ۲۷۰..... | آزادی اقلیت‌های مذهبی                      |
| ۲۷۲..... | آزادی بیان                                 |

|          |                                                |
|----------|------------------------------------------------|
| ۲۷۲..... | آزادی مشارکت در جنگ‌ها.....                    |
| ۲۷۴..... | عملکرد احزاب مخالف.....                        |
| ۲۷۶..... | ظهور عنصر واقع‌نگری در مولفه‌های قدرت ملی..... |

#### فصل سیزدهم

|          |                                                                |
|----------|----------------------------------------------------------------|
| ۲۸۱..... | عنصر حق‌مداری.....                                             |
| ۲۸۳..... | حق‌مداری در استراتژی فرهنگی علی(ع).....                        |
| ۲۸۵..... | راه‌های دستیابی به حق‌مداری.....                               |
| ۲۹۰..... | سیاست‌ها و خط‌مشی‌های استراتژی واقع‌نگر با معیار حق‌مداری..... |
| ۲۹۲..... | ویژگی‌های حق‌مداری.....                                        |
| ۲۹۳..... | ظهور عنصر حق‌مداری در مولفه‌های قدرت ملی.....                  |

#### فصل چهاردهم

|          |                                                        |
|----------|--------------------------------------------------------|
| ۲۹۹..... | عنصر کمال‌جویی.....                                    |
| ۳۰۱..... | عنصر کمال‌جویی در استراتژی فرهنگی حضرت علی(ع).....     |
| ۳۰۲..... | ظهور عنصر کمال‌جویی در مولفه‌های قدرت ملی.....         |
| ۳۰۵..... | سیاست‌ها و خط‌مشی‌های زندگی براساس عنصر کمال‌جویی..... |

#### فصل پانزدهم

|          |                                               |
|----------|-----------------------------------------------|
| ۳۰۹..... | عنصر خدامحوری.....                            |
| ۳۱۱..... | خدامحوری در استراتژی فرهنگی حضرت علی(ع).....  |
| ۳۱۵..... | ظهور عنصر خدامحوری در مولفه‌های قدرت ملی..... |

### فصل شانزدهم

- عنصر انسانمداری ..... ۳۲۱
- انسانمداری در استراتژی فرهنگی امیرالمؤمنین علی(ع) ..... ۳۲۳
- ظهور عنصر انسانمداری در مولفه‌های قدرت ملی ..... ۳۲۶
- مولفه‌ی نظامی ..... ۳۴۱

### بخش پنجم

ظهور مبانی استراتژی فرهنگی امیرالمؤمنین علی(ع) در مولفه‌های قدرت ملی

### فصل هفدهم

- علی(ع) و سیاست ..... ۳۴۷
- علی(ع) و حکومت اسلامی ..... ۳۵۱

### فصل هجدهم

- ظهور مبانی استراتژی فرهنگی امیرالمؤمنین علی(ع) در مولفه‌ی اقتصادی ..... ۳۷۳
- علی(ع) و اقتصاد ..... ۳۷۵
- علی(ع) و توزیع درآمدها ..... ۳۸۱
- علی(ع) و تولید ..... ۳۸۴
- علی(ع) و ثروت ..... ۳۸۵
- علی(ع) و سیاست‌های اقتصادی ..... ۳۸۸
- علی(ع) و نظارت و بازرسی در مسائل اقتصادی ..... ۳۹۱
- علی(ع) و نظارت بر کارگزاران حکومتی ..... ۳۹۳

### فصل نوزدهم

- ظهور مبانی استراتژی فرهنگی امیرالمؤمنین علی(ع) در مولفه‌ی نظامی ..... ۳۹۵

|     |                                                     |
|-----|-----------------------------------------------------|
| ۳۹۷ | ..... علی (ع) و قدرت نظامی                          |
| ۳۹۸ | ..... دشمن شناسی علی (ع)                            |
| ۴۰۳ | ..... استراتژی و خط مشی های امام (ع) در مسائل نظامی |
| ۴۰۶ | ..... سیاست های امام علی (ع) در جنگ ها              |
| ۴۱۵ | ..... خلاصه                                         |

### بخش ششم

### جمع بندی و بستر سازی

#### فصل بیستم

|     |                                 |
|-----|---------------------------------|
| ۴۲۱ | ..... کلید واژه‌ی شخصیت علی (ع) |
|-----|---------------------------------|

#### فصل بیست و یکم

|     |                                                                    |
|-----|--------------------------------------------------------------------|
| ۴۲۷ | ..... بستر سازی                                                    |
| ۴۳۲ | ..... بسترهای نظری                                                 |
| ۴۴۲ | ..... بستر سازی عملی                                               |
| ۴۴۷ | ..... منابع فارسی                                                  |
| ۴۵۹ | ..... منابع انگلیسی                                                |
|     | فهرست موضوعی خطبه ها، نامه ها و کلمات قصار در چهار مولفه‌ی فرهنگی، |
| ۴۶۱ | ..... سیاسی، اقتصادی و نظامی                                       |
| ۴۷۹ | ..... فهرست نمایه ها                                               |

«امیرالمؤمنین (ع) یک الگوی کامل برای همه است. جوانی پر شور و پر حماسه‌ی او، الگوی جوانان است؛ حکومت سراسر عدل و انصاف او، الگوی دولتمردان است؛ زندگی سرایا مجاهدت و سرایا مسئولیت او، الگوی همه‌ی مؤمنان است؛ آزادگی او، الگوی همه‌ی آزادگان جهان است؛ سخنان حکمت‌آمیز و درس‌های ماندگار او، الگوی عالمان و دانشمندان و روشنفکران است.»

مقام معظم رهبری

#### سخن‌ناشر

سخنان امام علی (ع) فراگیر و همه‌جانبه است و به زمان و مکان و افراد معینی محدود نیست. استاد شهید مرتضی مطهری در این‌باره می‌نویسد: «از امتیازات برجسته‌ی سخنان امیرالمؤمنین که به نام نهج‌البلاغه امروز در دست ماست، این است که محدود به زمینه‌ای خاص نیست. علی (ع) به تعبیر خودش تنها در یک میدان اسب نتاخته است، در میدان‌های گوناگون که احياناً بعضی با بعضی متضاد است تکاور بیان را به جولان در آورده است. نهج‌البلاغه شاهکار است، اما نه تنها در یک زمینه ...<sup>۱۴</sup> علامه سبط ابن جوزی درباره‌ی کلام امیرمؤمنان علی (ع) می‌نویسد: «... کلمات او الفاظی است که نورانیت نبوت بر آن تابیده و آنچه از وی صادر شده عقل‌ها و فهم‌ها را متحیر و

۱ - دلشاد تهرانی، مصطفی، ماه مهرپرور، تربیت در نهج‌البلاغه، انتشارات دریا، چاپ دوم، ۱۳۷۹، ص ۲۳.

شگفت‌زده ساخته است.<sup>۱۴</sup>

در کتاب مبانی استراتژی فرهنگی، که با تأکید بر مفاهیم اصولی و ارزشی نهج‌البلاغه تالیف شده است، ضمن طرح کلیاتی در باب راهبرد و فرهنگ، تحول و پویایی فرهنگ در بستر زمان مورد توجه قرار گرفته، و همچنین رابطه‌ی آن با اقتصاد، سیاست، قدرت نظامی، و امنیت ملی بررسی شده است. علاوه بر این، مولف با بهره‌گیری و عبرت‌آموزی تاریخی<sup>۲</sup> برگرفته از دوران زمامداری آن امام همام به مبانی فرهنگی تأثیرپذیر از عناصر واقع‌نگری، حق‌مداری، کمال‌جویی، و انسان‌مداری پرداخته و سعی نموده تا تجلی مبانی راهبرد فرهنگی آن حضرت (ع) را در مولفه‌های قدرت ملی به نظر رساند. این همه، با تأکید بر نهج‌البلاغه است که بخشی از سخنان پر ارج و اعجاز‌گونه‌ی علی (ع) است، و نموداری از معارف و حکم و مواعظ و رهنمودها و دستورهای اوست که به حق درباره‌ی آن گفته‌اند: فراتر از کلام مخلوق و فروتر از کلام خالق.<sup>۳</sup>

به هر تقدیر، کتاب حاضر که بی‌تردید عاری از کاستی و نارسایی نیست با امید به پویایی سیر تکامل، پیشاپیش وامدار رهنمودهای ارباب نظری است که کاستی را بر نمی‌تابند و نارسایی را به خود وا نمی‌گذارند.

مرکز اطلاع‌رسانی و تحقیقات دفاعی

علیرضا فرشچی

---

۱- دلشاد تهرانی، مصطفی، رهنمای دین، آسیب‌شناسی دین و دینداری در نهج‌البلاغه، منبع دوم، انتشارات دریا، چاپ دوم، ۱۳۸۰، ص ۲۰.

۲- برای مطالعه بیشتر ر. ک. به: شمس‌الدین، محمد مهدی، حرکت تاریخ از دیدگاه امام علی (ع)، ترجمه دکتر محمدرضا تاجی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۰.

۳- رهبر، محمد تقی، سیاست و مدیریت از دیدگاه علی (ع)، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۹، ص ۱۰.